

OLAUS SCHMIDT

Flatbryggene

Bryggerekken på vestsiden av elvemunningen, langs den nåværende Kjøpmannsgaten, er i sin opprinnelse like gammel, delvis antakelig eldre enn byen selv. Det første bryggeanlegget her, eller begynnelsen til dette, er etter all sannsynlighet å føre tilbake til tiden før det egentlige byanlegget.

Den eldste bryggerekken lå langt oppe i elven. Første gang beliggenheten eller utstrekningen av bryggerekken er uttrykkelig angitt, i Magnus Lagabøters bylov for Nidaros av 1276, som vi kommer tilbake til nedenfor, heter det at bryggerekken går fra «Kongsgården til Kroken». På dette tidspunkt går bryggerekken altså fra den nordre del av nåværende «Marinen» og strøket omkring Dronningens gates allmenning. Kongsgården som det her er tale om, lå øst for Domkirken ned mot Marinen, og «Kroken» er nok det gamle «Skipakrok», byens eldste havn ved nåværende Dronningens gate, og hvor byen ble grunnlagt og de aller eldste bryggene har ligget. Da byloven kom i 1276, hadde bryggerekken altså vokst i utstrekning.

Men bryggene i Nidaros nevnes første gang i sagaene, således i Sverres saga. Der fortelles det at kong Sverre i 1182 befestet Nidaros ved å sette kraker fra elvens utløp «langs med elven helt opp til bryggene». Av sagaens beretning fremgår det således også at de eldste bryggene har ligget langt oppe i elven, «helt opp til bryggene», som det heter.

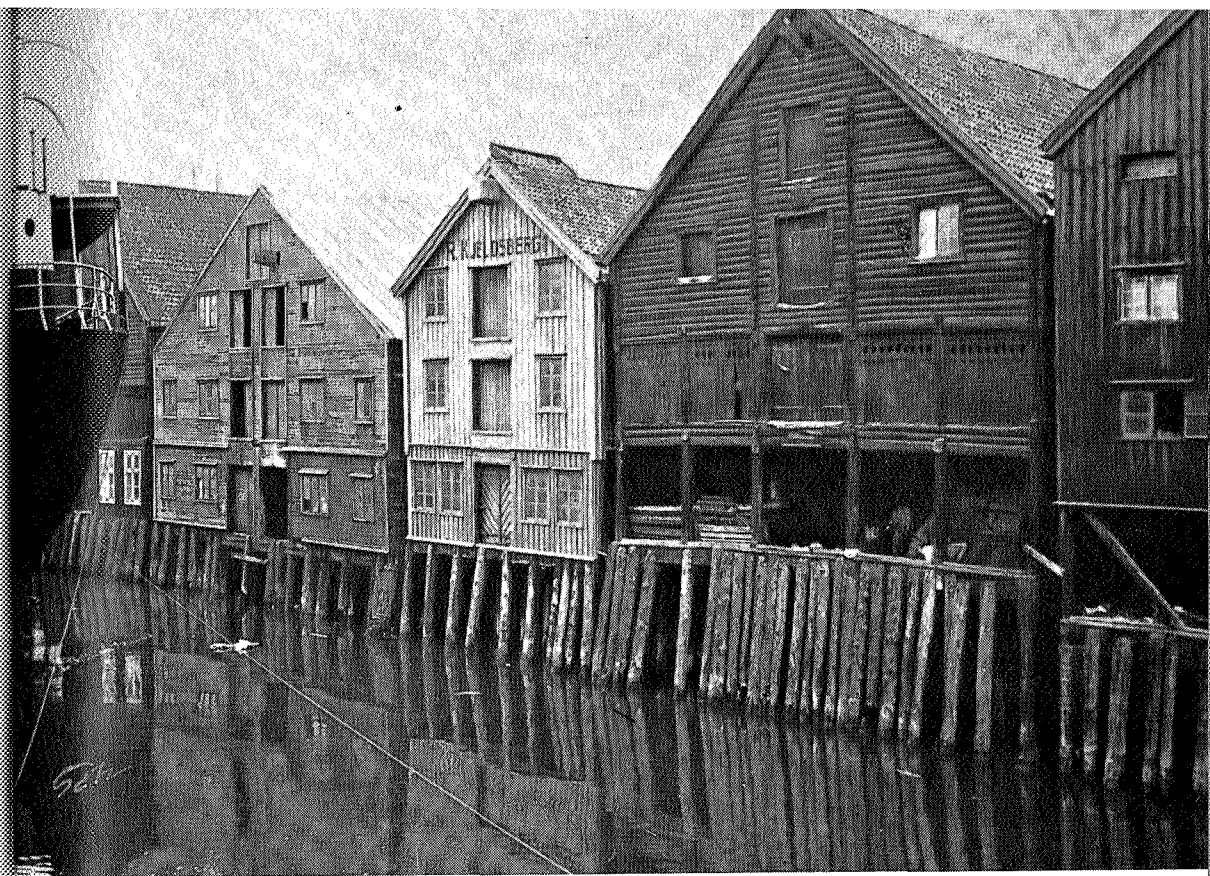
I Magnus Lagabøters store Bylov av 1276 heter det blant bestemmelsene for Nidaros om bryggene: «Alle kjøpmenn som kommer til

Nidaros, legger seg til bryggen der, hvor de leier hus. Når ladningen er utlosset, legger skipet ut fra (d. e. bryggen i elven) og gir således plass for dem som kommer med lastet skip. — Og leie skal hver ta seg slik som nå er sagt, fra Kongsgården ut til Kroken.» Her ser vi altså at byen så vel som bryggerekken er vokset i utstrekning fra det opprinnelige byanlegg omkring det gamle Skipakrok. Bryggereierne, som for størstedelen var kjøpmenn, hadde sine øvrige eiendommer langs bryggerekken og opptil byens hovedgate omtrent parallell med elven.

I Bylovens byggeforskrifter fra 1276 finnes en bestemmelse om innredningen og byggingen av bryggene, som er av særlig interesse for Nidaros og det gamle Trondhjem. Bestemmelsene lyder: «Tre alen svaler må tåles over bryggen, ikke bredere.»

Det er en generell bestemmelse i lovteksten, men den hadde særlig aktualitet i Nidaros, som så vidt sees, er det eneste sted hvor den kom i praktisk bruk i videre utstrekning. Årsaken til det er å søke i selve byggemåten for bryggerrekken her. Bryggene i Nidaros var nemlig åpenbart helt fra førstningen bygget delvis på påleverk i sjø- (elve-)grunnen uten naturlig kai eller lasteplass foran, slik vi senere ser ved Tyskebryggen i Bergen og muligens i de øvrige norske havnebyer fra middelalderen. For å erstatte dette bygde man i Nidaros Flatbryggene eller «Flatbryggen», som det het på trøndersk målføre, svalgangen i første etasje av bryggen mot elvehavnen, som ble et markant trekk i bybildet gjennom mange århundrer. Rester av Flatbryggene kan vi ennå se i et par brygger syd og i en i nord for Bakke bro, det er en siste overlevering av den profane byggeskikk i det gamle Nidaros som fremdeles er bevart. Bryggerekken på vestsiden av elven er riktignok i og for seg også det, men bryggenes arkitektur m. v. er i tidens løp forandret og tillempet tidens krav og behov, det skal vi komme tilbake til nedenfor. Men Flatbryggene ble gjennom alle omskiftelser bevart.

Byen og bryggerekken brente som kjent totalt flere ganger i senmiddelalderen og i nyere tid og ble hver gang gjenoppført i sin gamle skikkelse og etter den tidligere regulering av byen. Etter den totale bybrann i mai 1598 fikk man approbasjon for at byens gater skulle gjøres en del bredere ved gjenoppbyggingen. Navnlig i strøkene

Bryggerekken 1960

Forbregd

omkring bryggerekken, men den brannfarlige reguleringen fra middelalderen ble opprettholdt, med smale passasjer og en vrimmel av bebyggelse på hver enkelt eiendom.

Det eldste byprosjekt av Trondhjem, kobberstikket av 1674, angivelig utført av presten Jacob Maschius, er også et av de viktigste aktstykker til vår viten om byens topografi i middelalderen. Byen er på dette tidspunkt naturligere større i utstrekning m. v. enn middelalderbyen. Bryggerekken som danner forgrunnen i prospektet, strekker seg nå langs hele vestsiden av elven, fra nåværende Marinen og til Brattøren. Nordfarerne, trondhjems-borgerne, som drev handel på Nord-Norge, var nå eiere av bryggene ytterst mot fjorden. Senere, etter brannen i 1681, flyttet nordfarerne for størstedelen lenger vest i byen.

Bryggetypene som sees på byprospektet av 1674 og plasseringen i rekker, er nok i alt vesentlig uforandret siden senmiddelalderen. Flere brygger ligger med langsiden til elven, og bryggene virker enkeltvis uensartet. Men svalgangen, flatbryggene, i første etasje mot elven er gjennomført nesten konsekvent i hele rekken, muligens med unntakelse av de nordligste bryggene.

Forholdsvis få år etter at byprospektet av 1674 ble til, inntraff bybrannen, som kom til å sette det avgjørende skille mellom middelalderens og den nye tids Trondhjem. Det er bybrannen som utbrøt natten mellom 18. og 19. april 1681 og gjerne omtalt som Hornemansbrannen, fordi brannen oppsto i storkjøpmann Henrik Hornemans brygge, ved nåværende Bakke bro. Også denne gang var bybrannen helt total.

Årsaken til at denne bybrannen ble det avgjørende skille i Trondhjems reguleringsmessige utvikling er som det tør være kjent, at gjenoppføringen av byen nå ble gjennomført etter en plan som betød en fullstendig omordning av byens gater og regulering i det hele. Fra denne regulering stammer Trondhjems nåværende brede, rette gater. Reguleringsplanene var utarbeidet av generalmajor, inspeksjonsoffiser over alle festnings- og forsvarsverker i Norge, Johan Caspar v. Cicignon, en av vårt lands tekniske utvikling meget fortjent mann. Hans portrett (relief) er satt opp på nordre hjørne av byens nåværende rådhus i Munkegaten. Hans medarbeider ved planleggingen av Trondhjems-prosjektet var generalkvartermester i ingeniørvåpenet, Anton Coucheron.

Ved Cicignons regulering ble bryggerekken langs elven fjernet fra boligbebyggelsen med en tredobbel gatebredde. Ved siden av den brede hovedgaten langs elvehavnen (nord-syd), Kjøpmannsgaten, ble etter Cicignons regulering utlagt et parallelt åpen felt av tilsvarende bredde mellom gaten og bryggerekken. Brent av erfaring bokstavelig forstand var dette likevel ikke tilstrekkelig brannvern for bryggerekken, som hadde vist seg så ildsfarlig.

Bryggene ble uten unntakelse gjenoppført med gavlen mot elven. Det ble forbudt å lagre særlig lett antenkelige varer i bryggene, slike varer måtte lagres på Baklandet, som ennå for størstedelen var ubebygget.

Maschius's kobberstikk av Trondhjem

Det ble videre strengt forbudt å bruke bart lys på bryggene, som skulle stenges for all passasje tidlig på kvelden og ikke åpnes før om morgenen i 5—6-tiden.

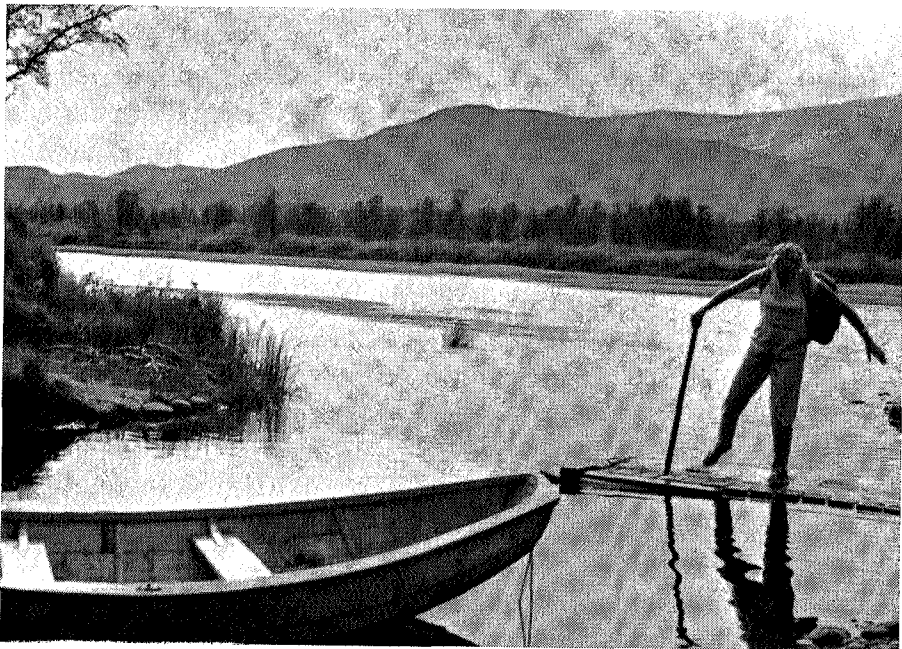
Alt dette er nøye foreskrevet i den første Brandanordning for Trondhjem, som byens magistrat etter kgl. befaling utarbeidet etter brannen i 1681. Brannanordningen ble kgl. konfirmert 30. november 1689.

«Flatbryggene» ble jo nå dobbelt nødvendig for trafikken på havnen. Ombord i skipene ble det forbudt å tenne lys og gjøre opp ild så lenge de lå til bryggene. Etter avsluttet lasting og lossing om dagene måtte skipsmannskapene derfor nødvendigvis ty til land. Flatbryggene ga åpen passasje, og i allmenningene i Kongens og Dronningens gater hadde man innfallsporter til byen og losjihusene m. v. Bryggene selv skulle ellers være hermetisk lukket og mørklagt.

Bryggerekken vokste etter hvert vestover, langs den nåværende Fjordgaten og Sandgaten, likeså på Baklandssiden. I de nyere deler av bryggerekken ble det ikke bygd svalganger, fordi laste- og losseforholdene ikke gjorde det nødvendig her.

Flatbryggene ble således spesiell for den eldste del av bryggerekken, på vestsiden av elven langs den nåværende Kjøpmannsgaten.

Den rent praktiske betydning av Flatbryggene falt jo til slutt bort her også, men ennå i slutten av 1880-årene kunne man se rekken av dem her. Da Henrik Mathiesen skrev sin banebrytende avhandling «Trondhjems ældre Topografi (offentliggjort i Norsk Historisk Tidsskrift, 1892), omtaler han «de saakaldte fladbrygger, en aaben gang langs med elven som løber over bryggernes tværender i første etage nu, som i bylovens tid (aar 1276) og er en interessant og ærverdigg overlevering af gamle dages bygningsskik». På få unntakelser nær er flatbryggene senere bygget om og lagt til plassvolumet i bryggene. De få unntakelsene vi kan se ennå er som nevnt ved Bakke bro og er altså en overlevering av den profane byggeskikk i Trondhjem i senmiddelalderen, sannsynligvis fra ennå eldre tid.

Flytebrygge i Nedalen

Ingebr. Eidem

JOMAR THONSTAD

The White Mountains

Den som er oppvokset i et fjelland og har oppdaget sjarmen ved å ferdes på de nakne tinder, vil søke fjell hvor enn han kommer. Rølvaag beretter om hvordan det endeløse slettelandet i Nord-Amerika virket deprimerende på de første nordmenn som kom hit. Våre dagers amerikafarere er bedre stilt — nå er det bare å ta highway-en fatt på jakt etter andre landskapsformer.

Østpå finner man fjellkjeden Appalasje, som noen steder strekker seg over skoggrensen. Et slikt område er The White Mountains i staten New Hampshire i det nord-østlige hjørne av USA. Disse fjellene, som i klart vær skal være synlige fra Atlanterhavet, ca. 120 km unna, har antakelig fått navnet De hvite fjell fordi toppene er snødekte en stor del av året. For fjellvandrere byr de på en attraksjon som er enestående i Nord-Amerika, her finnes nemlig turisthytter slik som vi kjenner dem fra skandinaviske fjellstrøk. Hyttene, i alt syv i tallet, hvorav tre ligger på snaufjellet, eies og drives av The Appalachian Mountain Club (i det etterfølgende benevnt AMC). Hyttene er forbundet med et utstrakt nett av vardede stier. Disse finnes angitt på et oversiktskart som AMC tilbyr sine gjester.

Med denne forhåndsinformasjon om The White Mountains dro vi til fjells i slutten av juni, like etter at hyttene var åpnet for sommersesongen. Den første hilsen fra AMC var et stort skilt som innprentet nødvendigheten av å være i god fysisk form og medbringe rikelig med klær på fjellturen. På den bratte stien, omgitt av tett